

Wprowadzenie

Inspiracją dla wyboru tematu IX tomu „Studiów Prymasowskich” – *Prymas prześladowanego Kościoła* – była mijająca 70. rocznica uwięzienia kard. Stefana Wyszyńskiego. Prymas aresztowany przez władze komunistycznej Polski 25 września 1953 roku wyszedł na wolność po trzech latach, 28 października 1956 roku. To wydarzenie miało przełomowe znaczenie w życiu kard. Wyszyńskiego i jest ważną cezurą dla Kościoła w Polsce o wielorakich i dalekosiężnych konsekwencjach. Z tych też powodów stało się ono punktem wyjścia do pogłębionej refleksji naukowej nad zagadnieniem prześladowania i przebaczenia w życiu oraz nauczaniu Prymasa i Kościoła z perspektywy teologicznej, historycznej, pedagogicznej i moralnej. Jest to niezwykle ważne, gdyż wciąż są w tej dziedzinie kwestie słabo opisane albo nawet nie do końca dobrze rozpoznane. Równie ważne jest poszukiwanie w nauczaniu kard. Stefana Wyszyńskiego tych elementów, które z uwagi na swą aktualność mogą być inspiracją dla Kościoła w Polsce w XXI wieku.

Efektom naukowych dociekań nad wskazaną problematyką są teksty wybitnych znawców tematu reprezentujących różne dziedziny i różne ośrodki naukowe, które prezentujemy w pierwszej części tomu. Tę część otwiera artykuł ks. dr. hab. Rafała Bednarczyka, prof. ucz. (UKSW), redaktora naczelnego „Studiów Prymasowskich”, analizujący w perspektywie historyczno-teologicznej jak doświadczenie Kościoła prześladowanego w czasach nazizmu i komunizmu wpłynęło na prymasowską wizję Kościoła. Autor podkreśla, iż doświadczenia te wyostrzyły w prymasie potrzebę ewangelicznej autentyczności. Potrafił on wypracować w sobie wzór pasterza jako wiernego przewodnika ludu, odważnie broniącego prawdy Ewangelii nawet w obliczu prześladowań.

O pierwszym, dlatego niezwykle trudnym, trwającym 17 dni okresie uwięzienia prymasa w klasztorze kapucynów w Rywałdzie pisze dk. prof. dr hab. Waldemar Rozynkowski (UMK). W artykule przybliży zarówno podstawowe fakty, jak i ukazuje wybrane odsłony głębokiego życia duchowego

Stefana Wyszyńskiego, które wiódł w tym czasie. Prześladowanie Kościoła w okresie tzw. polskiego stalinizmu przybierało różne formy. Jedną z nich była podjęta przez władze komunistyczne próba rozbicia Kościoła m.in. poprzez powołanie i wspieranie ruchu księży „patriotów”. Dr Jan Hlebowicz (IPN Gdańsk) w analizie historycznej, obejmującej lata 1949-1956, wykazuje, iż prymas podejmował zdecydowane kroki wobec tych księży, zarówno w wymiarze publicznym, jak i poprzez indywidualne rozmowy. Prymas prowadził trudne rozmowy i musiał także podejmować trudne decyzje także wobec innych księży, którzy nie zachowali się lojalnie wobec niego w czasie uwięzienia. Píše o tym w ujęciu teologiczno-historycznym ks. prof. dr hab. Bogdan Czyżewski (UAM) w tekście analizującym pierwszą po wyjściu na wolność wizytę prymasa w Gnieźnie w listopadzie 1956 roku. Z kolei ks. prof. dr hab. Zdzisław Kijas OFMConv (UPJPII, Pontificia Facoltà Teologica san Bonaventura-Seraphicum, Rzym) podjął refleksję teologiczno-moralną na temat przebaczenia osnutą wokół nauczania głoszonego przez bł. Stefana Wyszyńskiego na Jasnej Górze. To nauczanie „posiada szczególną wartość, ponieważ Prymas nie tylko nauczał na ten temat, ale też wielokrotnie pokazał, że potrafił to czynić. Błogosławiony Stefan Wyszyński wskazywał, że źródło odwagi do przebaczenia znajdował u Maryi”. Temat przebaczenia, ale z perspektywy pedagoga, podjęła także prof. dr hab. Alina Rynio (KUL). Prymas, ukazując „miłość przebaczącą jako szczególną wartość i znak rozpoznawczy chrześcijan, zwracał uwagę na potrzebę pracy nad przebaczeniem, rozumianym jako proces angażujący poznanie, wolę i działanie”. Tę część tomu zamyka artykuł dr Mileny Kindziuk (UKSW) dotyczący wpływu prymasa Wyszyńskiego na ks. Jerzego Popiełuszkę. Autorka z punktu widzenia historycznego stwierdza, że prymas odegrał przełomową rolę w życiu ks. Jerzego, które potoczyłoby się w zupełnie inny sposób, gdyby nie fascynacja Popiełuszki postacią prymasa Polski.

Dział *Varia* zawiera teksty ks. dr. Roberta Czarnowskiego (UW), dr. Piotra Jednaszewskiego (St Mary's Academy Ltd., Falkirk, Szkocja) i bp. prof. dr. hab. Andrzeja Dziuby (UKSW), które dotyczą różnych okresów prymasostwa kard. Stefana Wyszyńskiego i różnych obszarów jego nauczania. Natomiast dr Edgar Sukiennik (Muzeum Jana Pawła II i Prymasa Wyszyńskiego w Warszawie) przedstawił działalność reformistyczną w archidiecezji warszawskiej przeprowadzoną w latach 1918-1938 przez kard. Aleksandra Kakowskiego.

Wśród recenzji zwraca uwagę tekst dr. Daniela Gucewicza (IPN Gdańsk), który ocenie poddał naukowe opracowanie opublikowanego w 2023 roku XVIII tomu zapisków Prymasa *Pro memoria*. Redaktorem naukowym

woluminu, obejmującego rok 1971 i liczącego 600 stron, jest dr Monika Wiśniewska. *Pro memoria* to bezcenne źródło historyczne do poznania życia kard. Stefana Wyszyńskiego, historii Kościoła i historii Polski, dlatego ukazanie się kolejnego tomu jest ważnym wydarzeniem. Tym bardziej, że cała seria, która w sumie liczyć będzie 27 tomów, jest ogromnym przedsięwzięciem naukowym i wydawniczym.

W ostatniej części tomu publikujemy zapis trzeciej ogólnouczelnianej Debaty Fakultetów UKSW zatytułowanej *Czy Państwo może obyć się bez Kościoła? Dyskusja inspirowana myślą bł. Stefana Wyszyńskiego*. Debata, zorganizowana przez Wydział Teologiczny UKSW, odbyła się 12 marca 2024 roku. Jej uczestnikami byli przedstawiciele trzech wydziałów uczelni: dr Ewa K. Czackowska z Wydziału Teologicznego, ks. prof. dr hab. Piotr Mazurkiewicz z Wydziału Społeczno-Ekonomicznego oraz dr Michał Poniatowski z Wydziału Prawa Kanonicznego. Dyskusję poprzedził wykład ks. dr. hab. Rafała Bednarczyka, prof. ucz., pt. *Bł. Stefan Wyszyński wobec władzy politycznej. Z jakim Kościołem i jego relacjami w państwie i społeczeństwie zetknął się bł. Stefan Wyszyński i co tamte doświadczenia mogą nam powiedzieć o relacji państwo – Kościół?* Moderatorem debaty był ks. dr hab. Przemysław Artemiuk, prof. ucz. z Wydziału Teologicznego UKSW.

W czasie prac nad tomem nadeszła ważna i radosna wiadomość z Watykanu. Dykasteria ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała dekret zatwierdzający patronat kanoniczny bł. Stefana Wyszyńskiego nad naszym uniwersytetem. Decyzję o podjęciu starań w sprawie uzyskania tegoż przywileju z inicjatywy rektora ks. prof. dr. hab. Ryszarda Czekalskiego podjął Senat UKSW na rozpoczęcie nowej kadencji (2024–2028). Zamieszczony w prezentowanym tomie Dekret Stolicy Apostolskiej oznacza, że odtąd liturgiczny obchód ku czci patrona uniwersytetu ma rangę święta.

Zapraszamy do lektury kolejnego tomu „Studiów Prymasowskich”. Mamy nadzieję, że stanie się on źródłem przemyśleń dotyczących zarówno bolesnej przeszłości Kościoła w Polsce, w której objawiła się mądrość i odwaga prymasa Wyszyńskiego, jak również współczesności i przyszłości Kościoła. Niewątpliwie prymas potrafił patrzeć w przyszłość i tworzyć ją nawet w okolicznościach skrajnie dramatycznych. Tej umiejętności możemy się od niego uczyć.

Ewa K. Czackowska,
Zastępca Redaktora Naczelnego